

ISTEN NEM HALT MEG!

2. Hinni – de miben, kiben? (2013. november 25.)

„A hit az élet ereje: az ember, ha egyszer él, akkor valamiben hisz. (...) Ha nem hinné, hogy valamiért élnie kell, akkor nem élne...” – Lev Tolsztojnak ezeket a szavait idézte Babits Mihály élete delelőjén, *Sziget és tenger* című verseskötve vallomás-nyitányában, amikor azt vizsgálta, mit is hisz: „Mi tart fenn? Mi a gyökér, mely nem szakad el? mely elpusztíthatatlan táplál valami kimeríthetetlen erővel?”

Tolsztoj megállapítását egyetemes érvényűeknek vehetjük. De az a „hit”, amelyre az orosz író utal, még nem a keresztény, isteni hit, hanem valami *ősbizalmat* jelöl. Ugyanazt Babits Mihály így fejezte ki: „Ó, örökkék ég minden felhők mögött; kiirthatatlan optimizmus!”

Sok mindentől függ (öröklés és temperamentum, neveltetés, szerencse, számtalan „véletlen” és kedvező körülmény összejátszása), hogy valaki megszerzi-e ezt az ősbizalmat, amely a vallásos hit számára is kedvező feltételeket teremt. Az olyan válságos korban, mint amilyen a miénk – az „emberarcú barbárság”: Auschwitz és a Gulag-szigetvilág kora – nem könnyű derűlátónak lennünk. De az ilyen kor kihívásra serkenti a gondolkodó és szabad embert, hogy ő maga találjon értelmet a világban levő sok értelmetlenségnek, adjon értelmet az életnek és a történelemnek.

Napjainkban az ún. „nyugati világban” egyszerre tapasztaljuk a szekularizáció és az ateizmus terjedését, ugyanakkor új, főleg keletről érkező vallásosság elemei, egyfajta szétfolyó misztika jelei is észlelhetők. A marxista–kommunista politikai ateizmusnak vége, sokan megvannak Isten nélkül: úgy élnek, „mintha Isten nem létezne”. A nietzschei „Isten meghalt” jelszóra hivatkozó egzisztencialista istentagadás is leáldozott, miként meghalt az „Isten meghalt” teológia is. (Erről itt az előző alkalommal szóltam.)

De tény az is, hogy tovább él a „természettudományos ateizmus”, amelynek egyik lelkes prófétája Richard Dawkins oxfordi professzor, aki azt hirdeti, hogy „a modern kozmológiában nincs helye Istennek”. Ez egy szaktudományból kiinduló ateista ideológia, hiszen a természettudós szakterületének módszerével tesz metafizikai kijelentéseket. Pár évtizeddel ezelőtt Jacques Monod Nobel-díjas biológus *Véletlen és szükségszerűség* című könyvében szintén igyekezett

kiiktatni világmagyarázatából a Teremtőt, de végül – különös módon – Sziszüphosz mítoszánál kötött ki. E szcientista ideológusokkal szemben azt valljuk Teilhard de Chardin jezsuita tudóssal, hogy „a Tudomány nem fedez fel valami új istenséget, hanem kikémeleli az Anyagot, amely az Istenség zsámolya”. A transzcendens Abszolútum nem egy eleme a tapasztalati világnak, amelynek oksági viszonyát a tudomány kikutatja, hanem Létforrás, minden létezőnek végső, transzcendens Oka. Itt utalhatunk Gagarin állítólagos kijelentésére: „Az űrben utazva nem találkoztam Istennel!” Neki is Teilhard-ral válaszolhatunk: „Istennel nem űrutazással, hanem a hit 'extázisában' találkozunk, mert Ő ugyan transzcendens Valóság, még sincs távol tőlünk, mert „benne élünk, mozgunk és vagyunk”, ahogy Pál hirdette az athéni areopáguszon az „ismeretlen istennek” oltárt emelő görögöknek. (ApCsel 17, 16–34)

Az értelemkeresés – istenkeresés

„A filozófia és az emberi élet istenkeresés” – írta valahol Pauler Ákos magyar filozófus. Igazában, aki a lét végső értelmét keresi, már az „ismeretlen Istent” keresi. Csakis a személyes Abszolútum adhat teljes értelmet az életnek és a történelemnek.

1971-ben Hegyi Béla, a *Vigilia* munkatársa egy interjú keretében istenhitéről faggatta Illyés Gyulát. A költő így válaszolt: *„Istenkeresés? Nem: értelemkeresés. Minden élet titkának, értelmének a fejtegetése. Egyszer valamennyien ott állunk a halál előtt, és azt vesszük észre, nincs elég vigaszunk. Nem vagyok ateista, mert az is eleve tagadást jelent, elzárkózást valami elől, amiről senki és semmi nem tud bizonyosat. Kész vagyok Isten befogadására is, mint a dolgok végső értelmének, az egész teremtés befejező aktusának a befogadására, de tudjam, értsem, igazoljam a magam számára. Műveltségem, vagy inkább félműveltségem egyelőre ellenáll, kevés és hiányos még a bizonyítás. Értelmem sokkal gögösebb, hogyszem beérné sovány vigasszal. Még meghódításra vár. Ha a végső értelem Isten, miért nem ismerhetjük meg őt? Miért titkolózik, miért hagy bennünket bizonytalanságban.”*¹

Illyés részben már megadta a választ most tárgyalt problémánkra. A gögös észnél előbb talál az alázatos szív. Pascalt idézhetjük: „A szívnek megvannak az érvei, amelyeket az ész nem ismer.” És Saint-Exupéry ismert meglátása: „Jól csak a szívével lát az ember.”

François Varillon francia jezsuita a *hit lényegéről* elmélkedve arra mutat rá, hogy az életben ugyan igen sok az értelmetlenség, de szerencsére sok dolognak van értelme is: „Van értelme a barátságoknak, a szerelemnek, van értelme a kultúrának, a világban végbemenő gazdasági, társadalmi fejlődésnek, az

¹ Hegyi Béla, *A dialógus sodrában*, 1974, 124kk. Vö. párbeszédem Illyéssel in „*Csillag után*”. Távlatok, Bp., 1975, 76kk.

igazságosság fejlődésének. Mindenütt találunk valamit, aminek van értelme. De beleütközünk az értelmetlenségbe is...” Gondoljunk csak a hetente történő természeti katasztrófákra, az afrikai szárazság okozta éhínségre, a sok-sok háború áldozataira, a rákos betegekre, egyáltalán a sok rosszra, amit életünkben vagy körülöttünk tapasztalunk. Mindenképpen előbb-utóbb megtapasztaljuk az öregedést, kisebbedést és a halált, amely szinte összegez minden rosszat. Ki adhat értelmet az értelmetlenségnek?

Varillon tömören így fogalmazza meg válaszát (amelyet aztán kifejt): „A kereszténység úgy jelenik meg a földön, mint válasz erre, [a lét értelmére vonatkozó] az embert emberi mivoltában meghatározó kérdésre. Kereszténynek lenni annyi, mint hinni abban a feleletben, amelyet Isten erre az alapvető emberi kérdésre Jézus Krisztusban ad. A keresztény hit az abszurdum és az értelmetlenség ellenségeivé és az értelem prófétáivá tesz minket. Vagy, ha jobban tetszik, az értelem tanúivá. Kereszténynek lenni azt jelenti, hogy egy második, sokkal mélyebb értelmet tudunk adni mindannak, aminek egyébként már van értelme (a barátság, a szerelem, a kultúrának, a zenének vagy akár az egyszerű bajtársi viszony, de értelmet tudunk adni annak is, aminek nincs értelme.”²

Ki a te Istened?

Ki a te Istened? Jól meg kell gondolnunk, vajon istenképünk nem ad-e alkalmat az ateisták kritikájára. E kritikának – a Zsinat tanítása szerint – lehet tisztogató szerepe. Főleg pedig a keresztények farizeizmusa, vagy a hívők és a papság bűnei riaszthatják el a nem hívőket az Egyháztól, a kereszténységtől.

Egy bizonyos politikai, harcos ateizmus már eltűnőben van, az emberek manapság inkább szkeptikusok. Vagy egyszerűen megvannak Isten nélkül. De itt meg kell kérdőjeleznünk egyes túlságosan magabiztos, sőt fanatikus hívők magatartását is, akik hitük nevében elítélik a nem hívőket. A hit világosság, de homály is. Az éjszakában virrasztók hite tapogatódzó. A hit Isten ingyenes ajándéka. Idézem Jean-François Six francia pap, a Vatikáni Nem Hívők Titkársága hajdani konzultora reflexióit (*A hitetlenség és a hit nem az, aminek hiszik*): A hit hívás is; mindenekelőtt a szeretet rendjéhez tartozik. Bízom Abban, Aki belém vetette bizalmát – és mindig elsőnek szeret. Továbbá a hit kérdés: Miért szeret Ő? Isten miért szereti az emberiséget? miért szeret engem? Miért az Ő, ami: Szeretet (1Jn 4,7–9) (...) A hit és a hitetlenség nem egy formulában fejeződik ki, hanem a szívben.”

Gondolom, az itt jelenlévőknek valamikor volt valamilyen istenélményük, az Abszolútum megsejtése, rendkívüli meglátás, megrendülés: a teremtés

² F. Varillon *önmagáról*, Róma, 1990, 69. Idézet egyik konferenciabeszédéből. *Isten alázata és szenvedése* című két könyvét még Rómában magyarra fordítottam és kiadtam (2002-ben a Szent István Társulat újra megjelentette). A következőkben erre a kiadásra hivatkozom.

szépségének csodálata, amelyről a zsoltárok zengnek, egy műalkotás élvezése, zene hallhatása. Emlékezünk Szabó Lőrinc *Mozart hallgatása közben* című költeményére: az agnosztikus költő Mozart csodálatos zenéje szárnyán száll fel a hit és a remény magasába:

*...Gyógyíts meg, Zene,
te, Mindensége, édes üteme
a fájdalomnak, Varázsfuvola,
varázsjáték, te, tündér mámora
hitnek, reménynek: árnycsík a falon
a nagy fényben, s a szívben nyugalom
s üvegparázként égő sugarak
az élő lomb tengerzöldje alatt,
s bölcsesség, a vidám öregeké,
amilyen azé lehetett, azé
a napórásé, ki – „Non numero
horas nisi serenas!” – drága jó
intelmét adja, még most is tanácsul:
„Csak derűs órát veszek tudomásul!”*

De most egy másik Istenhez vezető útról, élményről: *az emberi szerelemről* szeretnék szólni bővebben.

Szent János első levelében olvassuk (1Jn 4,8): „Aki nem szeret, nem ismeri Istent, mert az Isten szeretet.” Ezért mondja Szent Ágoston: „A szeretet az a szem, amellyel ’meglátjuk’ (megtapasztaljuk) Istent.”

A korábban már idézett francia jezsuita, F. Varillon az Isten megismeréséről írva³ a következő meghökkentő sorokat kockáztatta meg. (Megjegyzem, a jezsuita rendbe lépése előtt megtapasztalta egy lány szenvedélyes szerelmét, később pedig mint jezsuita nagyszerű tanulmányokat írt Paul Claudel szerelmi drámájáról, amire még visszatérek.) Tehát idézem Varillon atyát:

„Az emberi szerelem megtapasztalás talán a legkevésbé alkalmatlan arra, hogy sugallja az Istenben megélt szeretetet. Mert ha még nagyon ’természetes’ is, és olyan is, hogy fenomenológiailag nem tudja leírni az ember összetevőit, ez az emberi szerelem már végső célja felé tart: már gyökerénél olyan szeretet után vágyódik, amellyel Isten szeret: képesség arra, hogy a Lélek átalakítsa, és így beteljesedhessék hivatása szerint. Igaz, csak nagyon távolról közeledik az isteni szeretet abszolút érdektelenségéhez, de – még ha önmagára hajló, önző szenvedély keveredik is belé – megkülönböztethetünk benne egy fénysugarat, amely már hajnalodása idején is az örök Napból származik. Nincs két Nap, nincs két szeretet. (...) Ezért merem arra szólítani a jegyeseket vagy

³ I. m. 68–70., 95.

házasfeleket, vagy barátaimat, hallgassák, hogyan ver a legjobban a szívük: meghallják Isten szívének dobogását.”

Ezek után a *Szentháromság szeretetközösségét* így közelíthetjük meg, továbbra is Varillont idézve: „A szerető ezt mondja a szeretettnek: ’Te vagy az én örömöm’. Ez a szegénység állítása: Nélküled szegény vagyok az örömben. Vagy: ’Te mindenem vagy nekem’: ez semmisségem állítása = nélküled semmi sem vagyok. Szeretni annyi, mint a másik *által* és a másikért lenni. A másik *által*: ez az elfogadás. A másikért: ez az ajándékozás. Mindkettő szegénységre vall. (...) A három isteni Személy viszonyai szegénységviszonyok. Isten abszolút Szegény.” Megjegyezzük: a szegénység helyett mondhatunk alázatosságot is. Varillon, aki „*Isten alázatáról*” eszmélődik, így folytatja: „A paradoxon túl erős, és értelmünk képtelen felfogni a végtelen szegénységet, függést és alázatot. (...) Isten olyan, hogy gazdagsága, szabadsága, hatalma – a szeretet gazdagsága, a szeretet szabadsága, a szeretet hatalma – nem fejezhető ki, és tényleg nincsenek is kifejezve, kinyilatkoztatva másként, mint Jézus Krisztus szegénységében, függésében és alázatában. Ha egyrészt nem ismerem Jézus Krisztust, és másrészt semmi tapasztalatom nincs a szerelemről, barátságról vagy a szeretetről, semmi sem titokzatos (nincs misztérium), minden csupán rejtélyessé (enigmatikussá) válik. És milyen szomorú ez!”

„Az Egyház az egy és hármias Isten paradoxona előtt állva hamarosan megértette, ha ezt nem vallja határozottan, vége az emberi reménykedésnek. Jeruzsálemi Cirill mondja: ’Ha Megtestesülés pusztá képzelődés, maga az üdvösség is pusztá képzelődés lesz.’ Ha maga Isten nem lett emberré, az ember hogyan lehetne Isten? (Nb. az egyházatyák megistenülésről beszéltek, vagyis az isteni életben való részesedésről.) És egy egyszemélyű Isten hogyan testesülhetne meg?” Az Egyház nem választotta szét a Szentháromságban, Jézus Krisztusban és az ember megistenülésében való hitet. „Ha Isten nem Háromság, a Megtestesülés mítosz, a reménységünk hiábavaló.”

A Szentháromság szeretet-misztériuma megvilágítja az emberi lét útját: akár személyi életünkről, szabadságunk gyakorlásáról, akár családi, társadalmi kapcsolatainkról van szó, a lényeg ez: ne éljünk vissza a szeretettel. „Utánoznunk kell Istent” (Ef 5,1). Tehát igyekeznünk kell úgy szeretni, ahogy Isten szeret. De ezt csak a Lélek erejében tehetjük meg, a feltámadott Krisztus által elküldött Szentlélek kegyelmével, aki az Egyházban és a hívők lelkében él.

További teológiai reflexió

A teológia az Istennel foglalkozó tudomány. A nagy német jezsuita teológus, Karl Rahner írja,⁴ hogy az „isten” név úgy funkcionál, mint tulajdonnév; e „név

⁴ Lásd Karl Rahner, *A hit alapjai*, Bp., 1983, 63kk „Mit jelent az ’isten’ szó?”

úgy néz bennünket, mint a vakká vált arc”, „kifejezéstelen tekintettel mered ránk”.

De a „kinyilatkoztatott” izraelita és keresztény vallás (vagyis az Ó- és Újszövetség) *megnevezi a Megnevezhetlent*. Bár az égő csipkebokor jelene (Kiv 3) inkább azt példázza, hogy Isten valójában elrejt, „titkolja” ki voltát: „Én vagyok JAHVE = az ÉN VAGYOK”. Vagyis a szövegösszefüggésből így értelmezhetjük: „Az vagyok, aki vagyok; menj, teljesítsd küldetésedet, én veled leszek.”

Mi, keresztények hisszük azt, hogy a kimondhatatlan és láthatatlan Isten teljesen Jézus Krisztus, a megtestesült Ige arcán ragyogtatta fel dicsőségét (Jn 1,1–18), és végleg a kereszten tárult fel a legmélyebb titok: ISTEN = AGAPÉ-SZERETET (1Jn 4,7–21, vö. Jn 3,16; Róm 8,32kk).

Isten dicsősége akkor lesz teljes, amikor a „fényes istenarcot vér s fájdalom fedi”, mert a Fiú ebben az önküresítő szeretetben (Fil 2), az Atyának mondott teljes IGEN-ben (ezt a Lélekben mondja ki) már megdicsőül. Az egyik flamand festő aranyban úszó (Húsvét hajnalát elővételező) Golgotája kifejezi azt, amit egyébként az egész János evangélium sugall: Jézus „felemeltetése” (a kereszten) már megdicsőülése, vagyis az Atyához való átmenete (Pázkája = Húsvétja) kezdete. A Krisztusban hívők ebben a húsvéti titokban részesednek a *keresztség* révén, ahogy Szent Pál kifejezi a Római levél 6. fejezetében.

De hogyan jut el az ember a megtéréshez és a hithez, miben is áll a keresztény hit? Hogyan jut el az ember a bálványoktól az élő, az igaz Istenhez? Nem a személytelen Abszolútumhoz vagy valamilyen deista Istenséghez, nem csupán az Alaphoz, a Kezdethez, a Mindenhez, hanem az Atya–Fiú–Szentlélek egy Istenhez?

„Credere Deum, Deo, in Deum”

A keresztény teológia tételesen formalizálta a hitaktus létrejöttét és a hit tartalmát is Szent Ágostontól, Szent Tamáson és Pázmányon át egészen a mai jezsuita teológusig, Henri de Lubacig.⁵

Szent Ágoston, Szent Pál és Szent János evangélista nyomán – azon túl, hogy a *Vallomásokban* elmondja megtérése történetét – a szabadság–kegyelem dialektikájának titokzatos valóságát elemzi teológiai műveiben; a „kegyelem doktora” a kegyelem mindenhatóságát hangoztatja a természetre és az emberi szabadságra túlságosan ráhagyatkozó pelágiánusokkal szemben. Szent Ágostonnál még nem találjuk a középkori skolasztika rendszerezését, de műve számtalan kérdésben (a hit indítékai, alapja, hihetőségének igazolása, erkölcsi feltételei, a szabadság és a kegyelmi indítás-megvilágosítás összefüggése) iránymutató lesz Szent Tamásnál éppúgy, mint a reformáció korabeli katolikus

⁵ A következőkhöz lásd Henri de Lubac, *La foi chrétienne*, 1969, 131 kk. Vö. H. de Lubac, *La révélation divine*, 1983.

teológiában, továbbá a trentói zsinaton vagy a Pázmány korabeli nagy skolasztikusoknál.

Szent Ágoston az *értelem jogait* követeli: „az értelmet nagyon szeresd!”; tudatában van annak, hogy a hitaktusnak ésszerűnek kell lennie. Nemcsak megragadni annak értelmét, amit hinni kell, hanem számot kell adnunk arról is, hogy ésszerű dolog a hitbeleegyezés. Mert a hívő ember nem szavakhoz csatlakozik, hanem eszmékhez, végső soron pedig a legfőbb Igazsághoz. De amikor így az értelem jogait követeli a „hitelözeteknél”, Szent Ágoston szüntelenül hangoztatja, hogy a *hit lényegesen különbözik a tudástól, a „látástól”*, vagyis a tudással szerzett evidenciától: a hit a kinyilatkoztató Isten tekintélyére támaszkodik, és természetfeletti aktus, vagyis a kegyelem műve. Az ember szabadon mond igent a hívó, szólító Istennek, de az embernek le kell mondania a racionalista törekvéséről, aki csak azt fogadja el, aminek evidenciáját belátta. *A hit aktusa homályban történik: homályban élő és a homályban maradó ember előtt villan fel a tündöklő isteni valóság, és ennek a felvillanásnak az emlékét is a homálylakó ember őrzi meg magában. A hit igazságait csak a hit kegyelme által meggyógyított „szem” (értelem) veszi észre, tartja hihetőnek, megalapozottnak.*

Hitünk értelmes hódolat a kinyilatkoztató Isten tekintélye előtt, *nem „halálugrás” az irracionalitásba*, ahogyan azt később egy bizonyos kierkegaard-i szemlélet vallotta. Ágoston nem *fideista*, mint nem egy mai protestáns, sőt újabban katolikus is. Ágostont személyes tapasztalata megtanította arra, hogy szükség van megtisztulásra a megtérés előtt (és alatt): az akarat (szabadság) büntől sebzett, így szoros összefüggés van az akarat rossz felkészültsége és a lelki vakság között. Senki sem tekintett oly gyanakvón, mint Ágoston, az olyan racionális érvelés hatékonyságára, ahol a „bizonyítás” nem „cinkosa” a szív vágyainak. De ez az Istenre érzékeny szívre utal, amelyről az ágostonos Pascal beszélt. Már fentebb utaltam erre: „*Istent a szív érzi meg*”; „*A szívnek megvannak az érvei, amelyeket az ész nem ismer.*” Ágoston maga ezt írja: „A szeretet kér; a szeretet keres; a szeretet zörget; a szeretet indít arra, hogy csatlakozzunk a kinyilatkoztatáshoz, és a szeretet erejében vagyunk állhatatosak a már megtett beleegyezésben.”

A hit erkölcsi és természetfeletti jellegét részletesen elemezte sokat idézett *János-kommentárjában*. Ágoston a holt hitet a démonok hitéhez hasonlítja. (Vö. Jak 2,19: „Te hiszed, hogy egy az Isten? Jól teszed. Ezt azonban az ördögök is hiszik – és mégis rettegnek.”) Híres formulái, amelyek több művében visszatérnek, világosan kimutatják, hogy nem elég Istent = *Deum*, vagyis Isten létét hinni, sőt még az sem elég, hogy hiszünk (a magát kinyilatkoztató) Istennek = *Deo* (illetve a kinyilatkoztatást önmagában elhozó Krisztusnak); az érdemszerző és megigazulást adó hit: hit Istenben, Krisztusban (*in Deum, in Christum*, ezzel a szokatlan, accusativusos vonzattal).

„Az hisz igazán, aki hisz Krisztusban, és aki szereti Krisztust; mert ha az embernek remény és szeretet nélküli hite van, tehát hiszi azt, hogy Krisztus

létezik, de nem hisz Krisztusban (*in Christum*), nem hisz igazán”– mondja Ágoston a 144. beszédben. „Mit jelent tehát hinni? Hittel szeretni (*amare*), hittel tisztelve kedvelni (*diligere*), hittel Feléje menni, beépülni (Testének) tagjai közé.”

Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás nyomán Pázmány Péter *De Fide* traktátusában szintén magyarázza e klasszikus formulákat: *Credere Deum, Deo, in Deum*. Kiegészítve azt, amit előzőleg a hitaktus, illetve a *resolutio fidei* elemzésekor mondott, mintegy ellensúlyozva az értelmi aktusról mondottakat, a három ágostoni formulát világítja meg. Nem elég – írja – hinni Isten létét (*credere Deum*), nem elég hinni Istennek (*Deo*) tekintélye miatt (*objectum formale*); hinni kell Istenben (*in Deum*) mint legfőbb javunkban. Itt az akarat indítja, és Istenhez rendeli az értelmet. Pázmány hivatkozik – Tamással – Ágoston magyarázatára: Az hisz igazán Istenben, aki szereti is Őt, aki feléje közeledik szeretettel, és tagjai közé beépül. A pogányok hiszik Istent (Isten létét), de nem hisznek igazán Benne. Viszont a lutheránusokkal szemben Pázmány – Ágoston nyomán – hangsúlyozza, hogy Istent lehet szeretni nem természetfeletti szeretettel is: a hitaktus előtt az akarat Ő feléje sarkallja az értelmet.

Az afrikai Doktor tehát a szeretettől ihletett és éltetett hitet tartja teljesnek. A pelágiánusokkal és szemi-pelágiánusokkal szemben hangoztatja, hogy a kegyelmi indítás szükséges már a hit kezdeténél is, *tehát hogy a hitaktus teljesen az isteni kegyelem műve. Ami viszont nem zárja ki, hogy teljesen az emberi szabadságé is legyen, minthogy (nem: jóllehet!) a szabadság (másodlagos ok) teljesen függ Istentől, az első Októl, Mozdítótól. Minden Istentől jön, és minden az embertől, de más-más szinten. Ezt Szent Tamás nyomán helyesen látta Pázmány és napjainkban Teilhard de Chardin („Dieu fait se faire les choses”).*

Jelentős szerepe volt a hit teológiája újabb, kiegyensúlyozottabb szemléletének kialakításában Pierre Rousselot francia jezsuitának. Rousselot a „hit szeméről” írva helyesen hangsúlyozta – Ágoston, Pascal és Blondel vonalában maradva – az értelmi belátáshoz szükséges akarat diszpozíciót, a szem alkalmassá tételét a „látáshoz”, tehát az „ész” mellett a „szív” jó felkészültségét.

Szemléletét már VI. Pál pápa is átvette, kifejezetten is hivatkozott rá 1967. május 31-én mondott beszédben: Szent Pál szerint a hit hallásból ered (*fides ex auditu*: Róm 10,17). A vallási tanítás tehát elengedhetetlen. Ezt az elvet állandóan hangoztatják, de komolyan is kellene vennünk. És itt emlékeztetünk a 'hit' szó kettős jelentésére. Jelölheti a szubjektív, belső vallásos érzést, vagyis olyan szellemi magatartást, amely nyitott a vallási eszmék, igazságok és elvek befogadására: számunkra itt keresendő a keresztséggel kapott hit erénye. De jelölheti azokat a vallási igazságokat is, amelyeket hinnünk kell, tehát például a Credo hitágazatait. Van tehát személyes hit (amellyel hiszünk) és objektív hit (amit hiszünk). Szent Tamás e kérdésben is a szokásos világossággal beszél: „A

hit mindenekelőtt a keresztségben kapott isteni ajándék. De kialakulásában szerepet játszik az igehirdetés is; tehát az embernek meg kell tanulnia a katekizmus igazságait is.”

A II. Vatikáni zsinat isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciója (*Dei Verbum*) már ökumenikus légkörben mutatta be a kinyilatkoztatás és hit, a Szentírás és szenthagyomány kérdéskörét. A zsinat fontosabb tételei a következők: a kinyilatkoztatás üdvösséghezó (nem pusztán elvont igazságok közléséről van szó). – Amit Isten Krisztusban mondani akar az embernek, annak nem szab normát sem a világ a maga egészében, sem maga az ember. – A keresztény teológia tehát nem alkalmazkodhat az antropológiához. – Az isteni kinyilatkoztatás középpontjában Jézus Krisztus személye és műve áll. (Ő maga az Isten Ország, *autobaszileia*, ahogy Órigenész mondotta.) – Isten a történeti Jézus személyén, szavain és tettein, halálán és feltámadásán keresztül kínálja fel minden embernek az üdvösséget, vagyis a részesedést saját életében. A megváltó megtestesülés célja ugyanis az, hogy mi a bűn halálából igazi életre támadjunk Krisztus lelke erejében. – Az ember a hit aktusában válaszol Isten hívására, s tárul ki ennek az üdvösségnek. – A hit először nem emberi kezdeményezés, egyéni keresés és egyéni beleegyezés, hanem elfogadása annak az elképzelhetetlen ajándéknak, amit az Isten életében való részesedés jelent.

Paul Claudel megtérései

1886 karácsonyán, a párizsi Notre Dame székesegyházban énekelt vesperás során érte a katolikusnak keresztelt, de pogány kamasz-költőt, Paul Claudel az isteni kegyelem villámcsapása. Ő maga többször elmondta és megénekelte ezt az élményét, amely – ma már világosabban látjuk – megtéréseinek inkább csak kezdete volt, semmint azonnali, „pontoszerű” fordulat, az élet teljes megváltozása. A *Déli osztozás* drámája is tanúsítja, hogy Claudelben még sokáig küzdött a pogány és a keresztény; szerelmi viszonya „Ysé”-vel (a házas, gyermekes Rose Vetch személyét jeleníti meg e nőalakja) rettenetes küzdelembe került neki. A vihar csak akkor ül el, miután 1906-ban megházasodik. De tulajdonképpen még az 1924-es *Selyemcipő* is az égi és a földi szerelem harcát fejezi ki megrendítően; az élmény tüze átüt a néha barokkos káprázaton.

„Ez az ellenállás [a kegyelemnek] négy évig tartott” – írja Claudel *Ma Conversion* című vallomásában. „Merem azt mondani, hogy szépen védekeztem, és hogy a harc lojális és teljes volt. Semmit sem mulasztottam el. Minden eszközt felhasználtam, és egymás után el kellett hagynom azokat a fegyvereket, amelyek semmire sem szolgáltak. Létem nagy krízise volt ez, a szellemnek az az agóniája, amelyről Arthur Rimbaud ezt mondta: A lelki

küzdelem éppoly brutális, mint az emberek közötti harc! Kemény Éjszaka! A megszáradt vér füstölög arcomon!”

A küzdelem tehát évekig tartott, és így H. Guillemin szavaival Claudel „megtérései”-ről beszélhetünk.⁶ Mindenesetre, Claudel őszinte, amikor a *Magnificat* című „Második nagy Ódá”-ban így vall az élő Istennel való igazi találkozásról:

(...) Nevemen szólítottál,

Mint aki ismer engem, kiválasztottál a korombeli Fiatalok közül.

Ó Istenem, te tudod, mennyire tele van a fiatal szív gyengédséggel, és mennyire nem ragaszkodik szennyéhez és hiúságához!

És íme, egyszerre Valaki lettél!

Mózeset hatalmad villáma sújtotta le, de szívemben úgy vagy jelen, mint ártatlan.

Ó bizony én is asszony szülötte vagyok! mert az ész, a mesterek tanítása, és az abszurditás – mindez semmit sem ér

A szív hevessége ellen és e kis Gyermekek felém nyújtott keze ellen! (...)

Karácsonyeste a betlehemi Gyermekek Mária karján: ez az ártatlanság fegyverzi le. Ezért énekli Claudel a *Magnificat*ot 1907-ben (előző decemberben egyik levelében hírül adja, hogy gyermekük születését várják); és később, 1942-ben is hálával emlékszik a Miasszonyunk által kieszközölt kegyelemre, a köztük létrejött „megegyezésre”. Így kezdi 1886. december 25. című költeményét:

Asszonyom, mégiscsak Te kezdeményeztél.

És én csak egy voltam, 'miként a többiek',

abban az unatkozó és szórakozott tömkelegben [...]

Te lásd, Asszonyom: azóta történt,

azért Te vállalod a felelősséget!

Mindezért a tapogatózó felfedezésért,

amit a világ egyik sarkától a másikig megkíséreltem,

rettenetes rendetlenségen, fogcsikorgatáson és piszkon keresztül!

Itt ismét csak a tapogatózó keresés és vívódás képe jelenik meg. De a kezdet 1886 karácsonyára, az első villámcsapásra nyúlik vissza: az élő Isten megérintette lelkét. Nevén nevezte, szólította. Miként a próféta, ő is tudja: Isten örök szeretettel szerette és tenyerére rajzolta. Ott az Isteni Gyengédség az Anyában és a karján ülő Gyermekekben nyilatkozott meg: „Hirtelen az ártatlanság, Isten örök gyermekségének nyilalló érzése hasított belém; kimondhatatlan kinyilatkoztatás...”

⁶ Claudel megtéréseiről bővebben írtam *Szavak forrása csend és Szomjúság-forrás* című könyveimben; legújabban pedig: *Paul Claudel és konvertita barátai* (Szent István Társulat, Bp., 2013) című könyvemben.

A lényeg az, hogy *Isten Valaki lett* Claudel számára; és az élő Isten születése lelkében – a bálványistenek alkonya (*Magnificat*):

*Áldott légy, Istenem, hogy megszabadítottál bálványaimtól,
és így most már Rajtad kívül nem imádok se Íziszt, se Oziriszt,
se az Igazságosságot, se a Haladást, vagy az Igazságot, vagy az Istenséget,
vagy
a Természet törvényeit, vagy a Művészetet, vagy a Szépséget...
senki mást, egyedül Téged!*

Mint Ágoston, Claudel is felfedezi a szépség Forrását, így most már minden földi szépség Róla beszél, Reá mutat. És amint Loyolai Ignác a lelkigyakorlatos elmélkedések végén (Ágoston és Bonaventura, meg más egyházatyák nyomán) a teremtményekben felfedezi az érte dolgozó Szeretetet, az önmagát adni akaró személyes Szeretetet, és felfedezi, hogy minden adottság – önmaga is – Isten ajándéka, ezért mindent visszaad neki (*Suscipe!*), ugyanúgy Claudel is (*Második nagy Óda*).⁷

*Istenem,
Látom magam és elítélem magam, és nincs semmi értékem önmagam szemében.
Te adtad az életemet; én most visszaadom Neked;
jobb, ha teljesen visszaveszed.
Végre látom magamat! és teljesen elszomorít, és a belső fájdalomtól
minden megnyílik bennem mint a könnyben ázó szem.
Ó Istenem, többé nem akarok semmit, és mindent visszaadok,
és semminek sincs értéke számomra,
Nem látok mást csak nyomorúságomat és ürességemet,
és hiányomat, de ez legalább enyém!
Most fakadjanak fel a mély források, szökelljen fel sós lelkem,
szakadjon fel nagy kiáltásban a termékeny tisztaság torka!*

Végekövetkeztetés

A keresztény hit tehát nem pusztán ismeret, tan, hitigazságok elfogadása, hanem az IGEN kimondása az önmagát Krisztusban kinyilatkoztató személyes

⁷ Szent Ágostont és Szent Ignácot idézem; az ő megtérésüket is vehettem volna paradigmának Claudelé helyett. Vagy ott van még közelebb hozzánk André Frossard megtérésének története. Híressé vált 1969-es *Isten létezik, találkoztam Vele* című könyve.

Istennek, egész lényünk kitárulkozása a Lélek által kapott kegyelmi ajándéknak, az üdvösségnek, Isten önközlésének. Ez a kitárulkozás: *metanoia*, az evangéliumi megtérés, megnyílás Isten országának, illetve belépés abba Krisztus követésével. Szabad igen a Szeretetnek. Ezt is mondhatjuk: az igazi hit az Isten és az ember szeretetkapcsolata a Szentlélekben, aki az Atya és a Fiú kölcsönös szeretetének „csókja”. Ha valaki befogadta Krisztus Lelkét, a fogadott fiúság lelkét, Isten gyermekeinek életét kezdi élni, és Krisztussal ezt kiáltja: Abba! Édesapánk! (Róm 5,1–11 és Gal 4,1–7). Az ilyen hívő bizalommal tekint az ítélet napjára; a Lélek által maga is élő szeretet lesz. A „*konnaturalitás*” (az isteni természetben való részesedés) által eljut Isten élő ismeretére, mert Isten Szeretet.

Krisztus Király ünnepén (2013. november 24.) Ferenc pápa a Szent Péter téren bemutatott ünnepi misével *lezárta a Hit Évét*, amelyet XVI. Benedek tavaly októberben, a II. Vatikáni zsinat 50. évfordulóján nyitott meg.

A Szentatya beszédében előbb Szent Pál nyomán Krisztust mint a teremtés és a kiengesztelődés középpontját állította a hívősereg elé, majd arról elmélkedett, hogy Krisztus a történelem és minden ember történetének középpontja. Itt a napi evangéliumot, a Golgota jelenetét idézte fel, amikor a kíváncsiskodó csodavárók gúnyolják a keresztre feszített Messiás Királyt, aki nem száll le a keresztről, és a jobb lator megszólal: „Emlékezzél meg rólam, amikor eljössz uralmaddal!” Mire Jézus a megbocsátás szavait ejti ki: „Ma velem leszel a paradicsomban!”

És most – befejezésül – szó szerint idézem Ferenc pápa tegnap elhangzott csodálatos szavait: „*Ma mindnyájan gondolhatunk saját történetünkre, saját utunkra. Mindannyiunknak van saját története: mindannyiunknak vannak tévedései, bűnei, boldog és sötét pillanatai. Jót tesz nekünk, ha ezen a napon saját történetünkre gondolunk, és Jézusra tekintünk: szívből, szívünkkel csöndben, sokszor elismételjük mindnyájan: 'Emlékezzél meg rólam, Uram, most, amikor országodban vagy! Jézus, emlékezzél meg rólam, mert én jó akarok lenni, jó akarok lenni, de nincs hozzá erőm, nem vagyok rá képes: bűnös vagyok, bűnös vagyok! De emlékezzél meg rólam, Jézus: te meg tudsz rólam emlékezni, mert te a középpontban vagy, te Országodban vagy!' Milyen szép ez! Ma tegyük ezt meg mindnyájan, szívében mindenki ismételje el sokszor: 'Emlékezzél meg rólam Uram te, aki a középpontban vagy, te, aki Országodban vagy!'*”